

Оригинални научни рад

УДК: 94:323(497.11+497.16)"2004"

323.12(=163.41)(497.115)"2004"

341.485(=163.41)(497.115)"2004"

DOI: 10.5937/zrffp54-45097

РЕДГОВАЊЕ И ПЛАНОВИ РУКОВОДСТВА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ ТОКОМ КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКЕ КРИЗЕ (17–19. МАРТ 2004)

Немања С. ДИМИТРИЈЕВИЋ¹

Универзитет у Београду (Србија)

Филозофски факултет

---

¹ dimitrijevicnemanja97@gmail.com

Рад примљен: 19. 6. 2023.

Рад прихваћен: 5. 3. 2024.

РЕАГОВАЊЕ И ПЛАНОВИ РУКОВОДСТВА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ ТОКОМ КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКЕ КРИЗЕ (17–19. МАРТ 2004)

Кључне речи:

Косово и Метохија;
Мартовски погром;
хуманитарни
коридор;
Борис Тадић;
Небојша Човић;
2004.

Сажетак. У овом раду реконструисани су планови и реакције руководства Србије и Црне Горе током косовско-метохијске кризе, која је трајала од 17. до 19. марта 2004. године. Рад је припремљен на основу иступања у јавности Бориса Тадића, министра одбране Србије и Црне Горе, Небојше Човића, председника Координационог центра за Косово и Метохију, извештаја међународних организација и релевантних новинских чланака.

Срби на Косову и Метохији су током XIX и XX века били изложени погромима. Један од најтежих периода за српски народ у Старој Србији (тимае и на Косову и Метохији) јесте период од 1878. до 1912. године. Погроми су били везани за периоде анархије, односно лабаве турске власти у Косовском вилајету: Призренска лига (1878–1881), Критски устанак (1897), Пећка лига (1899)², побуна Арбанаса у Косовском вилајету (1909–1912), Балкански ратови и Први светски рат. Последица погрома српског народа је исељавање и драстична промена етничке структуре (Антонијевић, 2017, стр. 29–46; Зарковић, 2016, стр. 54, 58–59).

Током Другог светског рата на мети Албанаца првенствено су била насељеничка српска села формирана након 1918. године, као и цркве и манастири који су били опљачкани, оскрнављени и демолирани³ (Антонијевић, 2017, стр. 237, 239; Јевтић, 1990, стр. 12–26). Процењује се да је у периоду од 1941. до 1944. године простор Косова и Метохије, који је био под италијанском, немачком и бугарском окупационом влашћу, укључујући и делове у „Недићевој” Србији попут Подујева, Косовске Митровице и Новог Пазара, напустило између 40.000 и 100.000 припадника српског народа. Протерани Срби пронашли су уточиште у „Недићевој” Србији (Симијановић, 2011, стр. 236).

Прогон Срба настављен је и након 1945. године. На проширеном састанку Идеолошке комисије и Комисије за националне мањине при ЦК КПС, одржаној у марту 1962. године, могло се чути да су након 1945.

---

² Територију Косова и Метохије је само током 1899. године напустило 116 породица, које су се настаниле у Куршумлији (Зарковић, 2015, стр. 88).

³ Током Другог светског рата на простору Косова и Метохије срушени су бројни православни верски објекти, нпр. манастир Девич у Србици и Црква Св. Петра из XIV века у селу Кориши код Призрена. Опљачкан је манастир Грачаница, а сличну судбину доживео је и манастир Соколица. Црква Самодрежа је обијена – фреске и иконостас потпуно су уништени. Црква Св. Петра и Павла у Истоку, али и друге цркве око Истока, служила је као затвор за Србе, а сличну судбину демолирања, рушења и промене намене доживеле су бројне друге цркве и манастири на Косову и Метохији (Јевтић, 1990, стр. 26, 31).

године Албанци наставили да врше притисак на Србе и Црногорце да се иселе са Косова и Метохије. Такође, у извештајима УДБЕ с почетка шездесетих година XX века наводи се да се на Косову и Метохији одвија процес исељавања Срба и Црногораца (Ристановић, 2018, стр. 255). Исељавање Срба и Црногораца настављено је истим интензитетом и током седамдесетих и осамдесетих година XX века. Под притисцима Срба са Косова и Метохије, српског руководства и петиција интелектуалаца, партијско и државно руководство СФРЈ је 1987. године донело низ мера за спречавање исељавања Срба и Црногораца (Ристановић, 2018, стр. 263–265).

Ратна дисолуција СФРЈ пренела се након 1991. године и на простор Косова и Метохије. У другој половини деведесетих година XX века, албански сепаратистички покрет је на простору Косова и Метохије формирао своју оружану формацију, тзв. Ослободилачку војску Косова. Паравојне јединице албанских сепаратиста спроводиле су терор над српским становништвом, што је довело до нових избегличких колона ка централној Србији. Потписивање војно-техничког споразума у Куманову (9. јун 1999) и усвајање Резолуције 1244 у Савету безбедности Уједињених нација (10. јун 1999) означио је повлачење војске и полиције СРЈ са Косова и Метохије и потпадање Косова и Метохије под протекторат Уједињених нација. Присуство Привремене административне мисије Уједињених нација (УМНИК) и међународних војних снага (КФОР) није било довољно да се остваре циљеви који су наведени у Резолуцији 1244 Савета безбедности УН, и то: демилитаризација албанских паравојних формација тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК) и стварање безбедног окружења за живот Срба, али и одвраћање Срба и Албанаца од обнове непријатељстава (Гађиновић, 2008, стр. 87–88).

У присуству међународних мисија (УМНИК и КФОР), након 2000. године, екстремистичке групе косметских Албанаца наставиле су са рушењем и скрнављењем верских и културних споменика, али и са протеривањем Срба. У периоду од јуна 1999. године до 10. маја 2003. године, на територији Космета било је спаљено или опљачкано 110 цркава и манастира (Медојевић и Милосављевић, 2019, стр. 266). Трагичан биланс амбивалентности међународних мисија у првим годинама мандата на Косову и Метохији јесу бројни злочини над недужним српским становништвом од стране наоружаних група косметских Албанаца. Процена Владе СРЈ говори у прилог томе да је у периоду од јуна месеца 1999. године до маја месеца 2000. године простор Косова и Метохије напустило 250.000 Срба, Муслимана, Рома, Турака, Хрвата и Албанаца, да је убијено више од 1.300 Срба, док се 3.430 лица води као нестало (Чупић, 2006, стр. 370).

Мартовска дешавања 2004. године

Дана 15. марта 2004. године, на улазу у Чаглавицу, село у општини Приштина, рањен је Јовица Илић (18). Реакција локалних Срба била је блокада магистралног пута Приштина–Скопље. Солидарност су показали Срби у Грачаници, који су 16. марта протестом изразили страх од понављања таквих инцидената. Током протеста био је блокиран пут Приштина–Ѓилане (HRW, 2004, стр. 16; HLC, 2004, стр. 11–12). Команда КФОР-а није желела да насилно уклони барикаде и растури окупљене Србе, већ је предност дала преговорима (Daltveit, 2007, стр. 107).

Око поднева 16. марта 2004. године, у селу Чабра у општини Зубин Поток, деца албанске националности утопила су се у реци Ибар. Родитељи страдале деце и албански медији утапање дечака представили су као насилну смрт дечака у коју су их одвели локални Срби (Антонијевић, 2014, стр. 211–212).

У преподневним часовима 17. марта 2004. године, групе Албанаца из Јужне Митровице пробиле су барикаду међународних снага на мосту на реци Ибар и ушле су у Северну Митровицу. Тада је отпочео сукоб између Срба и Албанаца који је био праћен међусобном разменом каменица, а у општем нeredу коришћено је и ватрено оружје. Велики број људи био је повређен, док су Боривоје Спасојевић (1941) и Јана Тучев (1968) убијени. У поподневним часовима припадници међународних снага успоставили су мир у Косовској Митровици. Насиље са улица прелило се на читаву покрајину.

У поподневним часовима, 17. марта 2004. године, окупљање косметских Албанаца и напади на Србе по сценарију из Косовске Митровице пренети су на улице Приштине, Обилића, Косова Поља, Липљана, Призрена, Пећи, Ораховца, Ѓилана и других градова и села у којима је живело српско становништво (ICG, 2004, стр. 9; HLC, 2004, стр. 5–8, 14, 18, 25, 30, 34, 53–54).

Разлоге окупљања косметских Албанаца можемо тражити у: 1) утапању албанске деце; 2) блокади путних коридора Приштина–Ѓилане и Приштина–Скопље, који су реметили свакодневни живот становника Приштине; 3) хапшењу бројних бивших припадника тзв. ОВК од стране УМНИК-а у данима и недељама пре Мартовског погрома (HRW, 2004, стр. 16). Важан мотив да Албанци изађу на улице косметских градова било је и уверење да је дешавањима у Косовској Митровици отпочео општеалбански устанак на Косову и Метохији.

Радикализоване групе косметских Албанаца су током 17. марта насилна и хаотична дешавања искористиле за протеривање Срба, пљачкање имовине и рушење духовне и културне заоставштине српског народа. Екстремистичке поступке код дела окупљених косметских Албанаца током мартовских дешавања подстицали су припадници организација ОВК ветерани, Инвалиди ОВК и породице мученика и Независна унија студената

Реаговање и планови руководства Србије и Црне Горе током косовско-метохијске кризе (17–19. март 2004)

у Приштини. Насиље су подстицале и политичке организације Народни покрет Косова и Национални покрет за ослобођење Косова (ICG, 2004, стр. 13). Током мартовских дешавања најинтензивнији сукоб Срба и косметских Албанаца одвијао се на позицији Ветерник–Чаглавица. Смиривање насиља и тензија на овој позицији наступило је доласком америчког контингента КФОР-а из базе Бонстил код Урошевца (ICG, 2004, стр. 45, 48).

Групе косметских Албанаца из Косовске Митровице и Приштине покушале су током 18. марта да обнове сукоб, али припадници КФОР-а и других међународних снага то нису допустили. Током 18. марта посебна напетост владала је на позицији Ветерник–Чаглавица (Olson, 2009, стр. 19). Сутрадан, 19. марта, припадници организација ОВК ветерани, Инвалиди ОВК и породице мученика и Независна унија студената у Приштини објавили су привремени прекид „протеста” (ICG, 2004, стр. 45, 48).

Мартовски погром показао је лако преливање насиља на друга подручја. Током 17. и 18. марта насиље са Косова и Метохије је пренето на улице Београда, Крушевца, Ниша, Новог Сада, Пирота, Лесковца, Јагодине, Врања, Чачка и других градова. У наведеним градовима појединци или групе су ломили стакла на радњама чији су власници или радници били албанске националности (Влада Републике Србије, 2004, 18. март).

У тродневном етнички мотивисаном насиљу на Косову и Метохији учествовало је преко 50.000 људи. Све последице није могуће тачно утврдити. Подаци се разликују у зависности од извора (извештаји међународних организација, извештаји државних органа Републике Србије и др.). За време погрома страдало је неколико десетина људи, повређено или рањено било је више стотина особа, а протерано је око 4.100 Срба и других неалбанаца. Запаљено је било готово хиљаду кућа, док је оскрнављено или тешко оштећено 35 православних цркава, манастира и споменика културе. Непосредно након мартовских дешавања, мисија Унеска проценила је да вредност штете на манастирима и црквама на Косову и Метохији износи око 30 милиона долара (Влада Републике Србије, 2004, 4. мај).

Погром је показао да припадници УМНИК-а и КФОР-а нису имали капацитет или намеру да очувају мир и безбедност. Погубније последице по српски народ на Косову и Метохији спречило је правовремено поступање припадника КФОР-а у појединим деловима Косова и Метохије, као и активан отпор локалних Срба на барикадама.

Реаговање руководства Србије и Црне Горе

Упркос чињеници да је политичко руководство Србије и Црне Горе (надаље: СЦГ) редовно било информисано о ситуацији и безбедносним ризицима на Космету, почетак и размере мартовске косовско-метохијске кризе

изненадиле су кључне руководиоце. У прилог томе говори сведочење Небојше Човића, председника Координационог центра Србије и Црне Горе и Републике Србије за Косово и Метохију (надаље: КЦ за КиМ), који наводи:

„Ми ни на један дан пре тога (17. март 2004. године – додао Н. Д.) ни на пет дана, ни на десет дана нисмо добили информацију од наших обавештајних служби да се нешто спрема. [...] Касније сам видео да је КФОР имао све информације, али ни они нам нису давали информације.” (Čović, 2021, 13. јул)

С друге стране, Момир Стојановић, директор Војнобезбедносне агенције (надаље: ВБА), у мандату од 2003. до 2004. године, наводи да је 15 дана пре отпочињања Мартовског погрома на Космету ВБА дошла у посед информацијама са састанка у Северној Митровици у којима се наводи да су нереди на Косову и Метохији у ближој будућности могући (Д. Р. Ђ., 2018, 15. јануар).

У првим сатима нереди на Космету, органи безбедности СЦГ били су затечени и неажурни. О томе сведочи чињеница да су Небојшу Човића о дешавањима у Косовској Митровици и другим деловима Косова и Метохије обавестили повереници Координационог центра са Косова и Метохије, а не органи безбедности (Човић, 2023, 17. март).

Непосредна реакција руководства Републике Србије и државне заједнице СЦГ на отпочињање косовско-метохијске кризе била је сазивање ванредне седнице Владе Републике Србије, којој су присуствовали министри Републике Србије и државне заједнице СЦГ, представници полиције, војске и безбедносних служби. На седници је закључено да КФОР нема капацитет⁴ да заштити српско становништво од прогона. На основу таквог закључка, Влада Републике Србије донела је одлуку да се од НАТО-а затражи повратак оружаних снага СЦГ на Космет са циљем помагања КФОР-у и УМНИК-у да нормализује ситуацију. НАТО је одбио наведени предлог. Такође, Влада је на ванредној седници донела одлуку да се затражи одржавање седнице Савета безбедности УН о ситуацији на Косову и Метохији (Човић, 2023, 17. март).

Након завршетка седнице Владе Републике Србије, одржана је ванредна седница Врховног савета одбране СЦГ, на којој су донете одлуке о

⁴ Мандат генерала Фабија Минија на месту команданта КФОР-а (октобар 2002 – октобар 2003) обележило је смањење броја припадника КФОР-а са око 40.000 на око 20.000 припадника. У истом периоду одвијао се процес преношења овлашћења са КФОР-а на УМНИК и Косовску полицијску службу (КПС) (Daltveit, 2007, стр. 98, 106). Процењује се да у данима Мартовског погрома на Косову и Метохију било до 18.500 припадника КФОР-а. Од тога је 6.500 припадника КФОР-а било под оружјем и активно је учествовало у мартовским дешавањима (HRW, 2004, стр. 13).

подизању борбене готовости војске и полиције. Борис Тадић, министар одбране СЦГ, овлашћен је да води преговоре са Грегоријем Џонсоном, главнокомандујућим јужног крила НАТО-а (Човић, 2023, 17. март).

У данима косовско-метохијске кризе, руководство СЦГ предузимало је бројне активности. Борис Тадић, министар одбране, достављао је официрима КФОР-а податке прикупљене радом обавештајних служби Републике Србије о кретањима и намерама организованих група косметских Албанаца.⁵ Горан Свилановић, министар спољних послова, упознао је амбасадоре земаља Савета безбедности УН са ставовима руководства СЦГ у односу на горећу косовско-метохијску кризу (Човић, 2023, 17. март).

Поред дипломатских активности, предузете су и активности на самом Космету. Наиме, претња да се насиље са позиције Чаглавица–Ветерник пренесе у Грачаницу, где се налази истоимени средњовековни манастир, био је разлог да Небојша Човић у току мартовских дешавања борави у манастиру (Човић, 2023, 17. март). Свој долазак у Грачаницу, Небојша Човић детаљно је описао:

„И онда смо ми ту ноћ 17. на 18. прешли преко Новог Брда и ушли у Грачаницу са негде око 30 људи у мом обезбеђењу који су били наоружани.⁶ И ушли смо у Грачаницу која се љуљала. [...] Она је била опкољена од Албанаца. [...] Ја сам тада звао из Грачанице тадашњег команданта КФОР-а и рекао да морамо да се видимо. Он се згрануо, како да се видимо ја не могу у Београд, ви не можете овде. Он још увек не зна да смо ми ушли. Ја му отворено кажем да смо ушли [...]. И када сам ја рекао господине генерале ја сам од Вас на неких 15–20 минута, ја бих да дођем до Вас. Он се згрануо. Па где сте? Ја сам у манастиру Грачаница гледам са прозора шта раде Албанци. Мислим да је врло критично, ако пробију унутра мораћемо да бранимо манастир. [...] И он је стварно дошао и онда је довео Американце испред Грачанице. [...] Они су централни ауторитет на простору Косова и Метохије.” (Čović, 2021, 13. јул)

⁵ На основу сведочења Момира Стојановића, директора ВБА у периоду од 2003. до 2004. године, можемо реконструисати улогу војне службе током косовско-метохијске кризе: „Захваљујући раду војне службе безбедности тада су многи наши културни, црквени и други објекти спашени, иначе бојим се да би Грачаница и Пећка патријаршија и манастир Дечани били спаљени као Девич, као црква Богородице Љевишке у Призрену као многе друге” (Stojanović, 2011, 3. јануар).

⁶ У другом сведочењу о Мартовском погрому Срба, Небојша Човић саопштио је да је он у пратњи са 30 људи из централне Србије на простор Косова и Метохије ушао преко административних прелаза Бела земља и Кончуљ. У његовој пратњи било је „неколико полицајаца и петнаестак специјалаца бз. падобранске бригаде који су били чланови мог обезбеђења од кризе на југу централне Србије” (Човић, 2023, 17. март).

Можемо претпоставити да је долазак Небојше Човића у Грачаницу⁷ био у функцији смиривања уплашеног српског становништа и спречавања избегличких колона ка централној Србији. На захтев генерала Камерхофа, команданта КФОР-а, Небојша Човић је простор Косова и Метохије напустио 18. марта 2004. године око 21.00 час, преко административног прелаза Мучибаде (Човић, 2023, 17. март). У данима мартовских дешавања на простору Косова и Метохије боравили су народни посланици, чланови Одбора за Косово и Метохију и Одбора за безбедност у Народној скупштини Србије. Звонимир Стевић, посланик Социјалистичке партије Србије, боравио је у Грачаници, док је Александар Вучић, посланик Српске радикалне странке, боравио у Косовској Митровици (Stević, 2023, 2–3. februar).

Поступање Владе Републике Србије током косовско-метохијске кризе svelo се на: 1) достављање хуманитарне помоћи; 2) отварање пунктова за пријем прогнаних лица са Космета; 3) одржавање митинга подршке у Београду и доношењу Резолуције о Косову и Метохији и Плану за политичко решење косовске кризе (Влада Републике Србије, 2004а, 19. март; 2004б, 19. март).

*План о хуманитарном коридору*⁸

Током вишедневне косовско-метохијске кризе оперативно је био разрађиван и план о хуманитарном коридору. Творци плана били су Борис Тадић, министар одбране СЦГ, и генерал Бранко Крга, начелник Генералштаба Војске СЦГ. С обзиром на то да су обојица по функцији били чланови Врховног савета одбране СЦГ, план о хуманитарном коридору можемо приписати државном руководству СЦГ, и то у случају погоршања насиља над српским становништвом на Косову и Метохији.

Током косовско-метохијске кризе, уз административну линију са Косовом и Метохијом биле су позиционирани јединице Жандармерије, Војске СЦГ и Безбедносно-информативне агенције. Штаб МУП-а Србије

---

⁷ Након повлачења војске и полиције са Косова и Метохије (1999), Косовска Митровица и Грачаница су постала два седишта политичког, културног и привредног живота српског народа. У Грачаници су биле смештене бројне здравствене и просветне установе које су се до 1999. године налазиле у Приштини. Поред државних органа, након јуна 1999. године, у Грачаницу је пребачено седиште Рашко-призренске епископије. Чињеница да је епископ Артемије, лидер Срба на централном Космету, столовао у Грачаници, наметала је обавезу УМНИК-у и КФОР-у да заштите насеље и манастир.

⁸ Хуманитарни коридор је појам међународног хуманитарног права. Хуманитарни коридор се током XX и XXI века успостављао за достављање хуманитарне помоћи или за евакуацију становништва из ратом погођених или кризних подручја.

био је у Куршумлији (Влада Републике Србије, 2004, 18. март). Протеривање српског народа, спаљивање и скрнављење духовне и културне баштине на Косову и Метохији отворило је питање ангажовања војске и полиције СЦГ. Током мартовских дешавања, КФОР у својим анализама није искључивао могућност да би упад косметских Албанаца у Грачаницу (мисли се на варошицу), где се налази средњовековни манастир, за последицу могао имати улазак оружаних снага СЦГ на Косово и Метохију (King & Mason, 2006, стр. 12–13). Док се насиље на Косову и Метохији одвијало, Борис Тадић, министар одбране СЦГ⁹, 17. марта саопштио је јавности да „морамо бити свесни чињенице да данас безбедност наших сународника пре свега зависи од припадника КФОР-а и УМНИК-а” (Anonim, 2004, 17. mart). Борис Тадић је наведеном изјавом искључио могућност оружаног ангажовања војске и полиције СЦГ на Косову и Метохији.

Борис Тадић, министар одбране СЦГ, добио је током косовско-метохијске кризе одлуком Врховног савета одбране СЦГ, задужење да преговара са представницима НАТО-а. У намери да спречи даљу ескалацију насиља на Косову и Метохији, Борис Тадић је разговарао са Јап де Хоп Схефером, генералним секретаром НАТО у Братислави. Према мишљењу Бориса Тадића, генерални секретар НАТО-а је на састанку био резервисан за предлоге српске стране због тога што је Јап де Хоп Схефер, као некадашњи дипломата и министар спољних послова Краљевине Холандије, прихватио негативну перцепцију која је била присутна у западној јавности о улози Срба у грађанском рату у Босни и Херцеговини, посебно у Сребреници (Tadić, 2016, 24. jun).

Кључни разговор током косовско-метохијске кризе, Борис Тадић и генерал Бранко Крга, начелник Генералштаба Војске СЦГ, обавили су са адмиралом Грегоријем Џонсоном, командантом јужног крила НАТО. Састанак је одржан 18. марта 2004. године у касарни у Рашки. Борис Тадић је адмиралу Џонсону изнео да је задатак КФОР-а да заштити српски народ на Косову и Метохији и да успостави мир (Tadić, 2016, 24. jun). Министар одбране СЦГ је саговорнику изнео да би у случају даље ескалације насиља над српским становништвом на Косову и Метохији он, као министар одбране, Врховном савету одбране СЦГ¹⁰ предложио да се оружане снаге

⁹ Уставном повељом из 2003. године утврђене су надлежности органа државне заједнице СЦГ. Државна заједница имала је председника и Савет министара, који се састојао од пет министарстава: Министарство спољних послова, Министарство одбране, Министарство за међународне економске односе, Министарство за унутрашње економске односе и Министарство за људска и мањинска права (*Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003).

¹⁰ Уставном повељом СЦГ из 2003. године био је дефинисан положај Врховног савета одбране као врховног команданта који одлучује о употреби Војске СЦГ. Чланови Врховног савета одбране били су председник Србије и Црне Горе и председници држава чланица. Врховни савет одбране одлуке доноси консензусом (*Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003).

СЦГ ангажују у стварању хуманитарног коридора за евакуацију српског становништва са Косова и Метохије у централну Србију (Tadić, 2022, 12. decembar).

Борис Тадић је команданту јужног крила НАТО-а саопштио да евентуално наређење о покретању плана о хуманитарном коридору не значи оружани сукоб са јединицама КФОР-а, полицијским и паравојним јединицама косметских Албанаца. Адмирал Џонсон је „подсетио” министра одбране СЦГ да, према потписаном Кумановском споразуму из 1999. године, војска и полиција СЦГ не смеју ступити на територију Косова и Метохије (Tadić, 2016, 24. јун). План о стварању хуманитарног коридора је у данима косовско-метохијске кризе био разрађиван у Генералштабу Војске СЦГ (Tadić, 2022, 28. decembar). Детаљи плана о стварању хуманитарног коридора, али и његова реализација још увек нису познати јавности. Међутим, Борис Тадић наводи да је српска страна током косовско-метохијске кризе била спремна да „размисли о сваком модалитету” (Tadić, 2016, 24. јун).

Разговор Тадића и Џонсона завршен је без конкретних мера за решавање косовско-метохијске кризе. Борис Тадић је након састанка у јавност изашао с изјавом која се у потпуности разликовала од оне изречене дан раније. Изјава је гласила: „У случају да се деси да КФОР не испуни своју обавезу из Резолуције 1244 и Војнотехничког споразума из Куманова, ми задржавамо право да преиспитамо своју политику према Косову и Метохији” (Спаловић, 2016, 21. фебруар). Према мишљењу Бориса Тадића, разговор у Рашки је пресудно утицао на адмирала Џонсона да нареди јединицама КФОР-а да зауставе насиље и погром Срба (Tadić, 2022, 12. decembar).

Завршно разматрање

Погром српског становништва са Косова и Метохије траје више векова. Последица погрома српског народа је исељавање и драстична промена етничке структуре. У периоду од јуна 1999. до марта 2004. године одиграло се етичко чишћење Срба са Косова и Метохије. Последња етапа протеривања Срба одиграла се од 17. до 19. марта 2004. године. У вишедневном насиљу, екстремистички елементи косметских Албанаца, инспирисани и подржани од дела албанске интелектуалне и политичке елите, затим ветеранских и студентских организација, неометано су скрнавили, палили и рушили цркве и манастире који су били седиште духовности и идентитета српског народа. Сходно наведеном, Мартовски погром Срба не смемо сагледавати као изоловано насиље већ као наставак насиља, које је отпочело након 10. јуна 1999. године.

Током 17, 18. и 19. марта 2004. године одиграло се етнички мотивисано насиље на Косову и Метохији, као предуслов за формирање тзв. Републике

Косово¹¹, сегмента националне идеје о Великој Албанији.¹² Тродневно насиље и погром Срба на Косову и Метохији показало је да припадници УМНИК-а и КФОР-а нису имали капацитет или намеру да очувају мир и безбедност.

Све последице мартовских дешавања, у којима је учествовало преко 50.000 људи, немогуће је тачно утврдити. Подаци о броју убијених, повређених и протераних људи разликују се у зависности од извора (извештаји међународних организација, извештаји државних органа Републике Србије и др.).

Државно руководство СЦГ било је становишта да је Мартовски погром Срба био организован и синхронизован од стране албанских политичких и интелектуалних структура.¹³ Руководство СЦГ је током косовско-метохијске кризе поступало у складу са међународним уговорима који су дефинисали статус Косова и Метохије (Кумановски споразум и Резолуција 1244 Савета безбедности УН). Најрадикалнији корак који је Борис Тадић, министар одбране СЦГ, као представник руководства СЦГ у данима кризе био спреман да преузме да би спречио хаотично стање на Косову и Метохији јесте формирање хуманитарног конвоја за евакуацију Срба. Можемо претпоставити да би реализација плана о хуманитарном коридору означила одвођење више хиљада Срба у колективне центре широм Републике Србије, односно у живот на руду егзистенције.

Уколико размотримо план о формирању хуманитарног коридора за евакуацију Срба можемо доћи до одређених закључака. План се преваходно односио на општине Приштина, Обилић, Косово Поље, Липљан и друге у којима је више десетина хиљада Срба живело окружено већинским албанским становништвом. Наведене општине биле су захваћене таласом насиља током марта 2004. године (Тодић, 2016, 24. јун). Успостављањем

---

¹¹ Намера косовских Албанаца да се изборе за тзв. Републику Косово исказивана је демонстрацијама у Приштини одржаним 1968, 1981. године и касније. Политичке структуре косовских Албанаца желеле су да почетком деведесетих година XX века искористе ратну дисолуцију Југославије за остварење свог политичког циља. Врхунац тежњи за тзв. Републику Косово одиграо се септембра 1991. године, када су албанске политичке структуре одржале референдум о независности Косова и Метохије (Николић, 2018, стр. 252, 261).

¹² Видети Борозан, 1995.

¹³ Хари Холкери, шеф УМНИК-а, окарактерисао је мартовско насиље као сегмент „огромног плана за Косово”, који су спровели екстремисти у редовима косовских Албанаца (ICG, 2004, стр. 14). С друге стране, Грегори Џонсон, командант јужног крила НАТО, мартовско насиље окарактерисао је као „оркестрирано и организовано” (AS, 2012, 16. март). Током 2017. године, Данило Качарели, тужилац међународне мисије Еулекса, подигао је оптужницу против четворице главних организатора мартовских нереди (Zečević, 2017, 7. јул). С друге стране, у извештају Међународне кризне групе наводи се да су мартовски нереди „били серија локалних експлозија и акција без централног планирања али са високим степеном локалне координације” (ICG, 2004, стр. 14).

хуманитарног коридора централна Србија – централни Космет, створила би се веза географски удаљених региона између којих се налазе градови и села насељена албанским становништвом. С друге стране, успостављање хуманитарног коридора за евакуацију Срба из општина на северу Косова и Метохије (Лепосавић, Зубин Поток, Косовска Митровица, Звечан) у централну Србију није оправдано у односу на ситуацију на терену. Наиме, није оправдано успостављати хуманитарни коридор централна Србија – север Косова и Метохије између два региона већински (готово апсолутно) насељена српским становништвом и која се, притом, географски наслањају један на други и између којих нема насеља и села са албанским становништвом. Такође, током мартовских дешавања од наведених општина на северу Космета само је општина Косовска Митровица била захваћена насиљем.

Литература

- Антонијевић, Н. (2014). Мартовски погром – албански терор над српским становништвом на Косову и Метохији (17–19. март 2004). *Годишњак Музеја жртва геноцида*, 6, 211–218.
- Антонијевић, Н. (2017). *Косово и Метохија 1941–1945. Година – рајни злочини*. Београд: Музеј жртва геноцида.
- Борозан, Ђ. (1995). *Велика Албанија – њорикло, идеје, њракса*. Београд: Војно-историјски институт.
- Влада Републике Србије. (2004, 18. март). Задовољавајући степен безбедности у Србији. <https://www.srbija.gov.rs/vest/623/zadovoljavajuci-stepen-bezbednosti-u-srbiji.php>
- Влада Републике Србије. (2004а, 19. март). Почело отварање пунктова за прихват расељених. <https://www.srbija.gov.rs/vest/1065/pocelo-otvaranje-punktova-za-prihvat-raseljenih.php>
- Влада Републике Србије. (2004б, 19. март). Протест због оружаног терора над Србима на Косову и Метохији. <https://www.srbija.gov.rs/vest/1033/protest-zbog-oruzanog-terora-nad-srbima-na-kosovu-i-metohiji.php>
- Влада Републике Србије. (2004, 4. мај). Штета на православним храмовима износи око 30 милиона долара. <https://www.srbija.gov.rs/vest/3375/steta-na-pravoslavnim-hramovima-iznosi-oko-30-miliona-dolara.php>
- Гађиновић, Р. (2008). Насиље на Косову и Метохији. *Полијичка ревија*, 1, 71–90.
- Д. Р. Ђ. (2018, 15. јануар). Косовски политичари иза погрома из 2004. *Вечерње новости*. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/dosije/aktuelno.292.html:-706337-Kosovski-politicari-iza-pogroma-iz-2004>
- Зарковић, В. (2015). Збор Арбанаса у Пећи 1899. године и њене последице. *Башћина*, 38, 79–92.
- Зарковић, В. (2016). Политика Бугарске према Косову и Метохији током Првог светског рата. *Башћина*, 40, 54–59.
- Јевтић, А. (1990). *Сјрадање Срба на Косову и Метохији од 1941. до 1990*. Приштина: Јединство.

Реаовање и планови руководства Србије и Црне Горе током косовско-метохијске кризе (17–19. март 2004)

- Медојевић, Ј. и Милосављевић, С. (2019). Демографски процеси на Косову и Метохији. *Косовско-метохијски зборник*, 8, 265–285.
- Николић, К. (2018). *Јујославија, њоследњи дани 1989–1992. Књ. 1. Сви Срби у једној држави*. Београд: Службени гласник.
- Ристановић, П. (2018). Југословенски програм мера и активности за заустављање исељавања Срба и Црногораца са Косова (1987). *Башићина*, 46, 255–272.
- Симијановић, Ј. (2011). Избеглице са Косова и Метохије у Рашкој у Другом светском рату. *Башићина*, 31, 233–247.
- Спаловић, Д. (2016, 21. фебруар). Да ли су Срби заволели Кфор. *Полићика*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/349672/Da-li-su-Srbi-zavoleli-Kfor>
- Човић, Н. (2023, 17. март). Почетак завршног чина етничког чишћења Срба. *Полићика*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/543183/Pocetak-zavrsnog-cina-etnickog-ciscenja-Srba>
- Чупић, М. (2006). *Ошћена земља: Косово и Метохија (злочини, ѡројони, ошћори...)*. Београд: Нолит.
- Anonim. (2004, 17. март). Tadić: Vojska u pripravnosti, snage SFOR-a se prebacuju na Kosovo. *B92. net*. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2004&m-m=03&dd=17&nav_category=11&nav_id=135520
- AS. (2012, 16. март). Osam godina od martovskog nasilja na Kosovu. *Novi magazin*. <https://www.novimagazin.rs/vesti/13329-osam-godina-od-martovskog-nasilja-na-kosovu>
- Љовић, Н. (2021, 13. јул). Moj greh je što sam poznao Legiju [video zapis]. <https://www.youtube.com/watch?v=2qus33srH5U&t=1193s>
- Daltveit, E. (2007). *The March 2004. Riots in Kosovo: A Failure of the International Community*. Kansas: Fort Leavenworth. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA594379.pdf>
- HLC. (2004). *March 2004: Ethnic Violence in Kosovo*. Fond za humanitarno pravo / Humanitarian Law Center, July 2004. http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/HLC_Report-Ethnic-Violence_in-Kosovo-March_2004.pdf
- HRW. (2004). *Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004*. Human Rights Watch Report, July 25, 2004. <https://www.hrw.org/report/2004/07/25/failure-protect/anti-minority-violence-kosovo-march-2004>
- ICG. (2004). *Kolaps na Kosovu*. Izveštaj br. 155, 22. april 2004. Priština – Beograd – Brisel: International Crisis Group Europe. https://www.files.ethz.ch/isn/28082/155_collapse_in_kosovo_serbian.pdf
- King, I., & Mason, W. (2006). *Peace at Any Price. How the World Failed Kosovo*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Olson, E. (2009). SVENSKT MANÖVERTÄNKANDE – ETT REALISTISKT KONCEPT? *En fallstudie på Caglavica 17 mars 2004*. Självständigt arbete i krigsvetenskap. Markstridsskolan, Stockholm. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:273697/FULLTEXT01.pdf>
- Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2005_06/t06_0210.htm
- Stević, Z. (2023, 2–3. фебруар). Транскрипт обраћања народног посланика Звонимира Стевића на Трећој посебној седници Народне скупштине Републике Србије у Тринаестом сазиву (2023), 01 Број 06-2/10-23. Отворени Парламент.рс. <https://otvoreni-parlament.rs/transkript/7976?page=11#govor-1183430>

- Stojanović, M. (2011, 3. januar). Ćirilica: Gost – General Momir Stojanović [video zapis]. <https://www.youtube.com/watch?v=z7uNp6nBRXg&t=2910s>
- Tadić, B. (2016, 24. jun). Slobodno srpski sa Borisom Tadićem [video zapis]. <https://www.youtube.com/watch?v=ou6f7R-GUNo&t=444s>
- Tadić, B. (2022, 12. decembar). Tadić u Markeru: Na Kosovu se ne igrati vatrom već diplomatsku akciju usmeriti na komandu NATO [video zapis]. <https://www.youtube.com/watch?v=aW-aWZqD2yk>
- Tadić, B. (2022, 28. decembar). Nemoguće da Marinika Tepić bude lobista SNS-a, a da Đilas o tome ne zna ništa [video zapis]. <https://www.youtube.com/watch?v=yAaP-mjohnH8>
- Zečević, D. (2017, 7. jul). Ćetvorka iz OVK predvodila pogrom. *Večernje novosti*. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:674587-Cetvorka-iz-OVK-predvodila-pogrom>.

Nemanja S. DIMITRIJEVIĆ

University of Belgrade (Serbia)

Faculty of Philosophy

Reactions and Plans of the State Leadership of Serbia and Montenegro during the Crisis in Kosovo and Metohija (March 17–19, 2004)

Summary

The article analyzes the reactions and plans of the state leadership of Serbia and Montenegro during the crisis in Kosovo and Metohija in March 17–19, 2004, when radicalized groups of Kosovo Albanians expelled more than 4,000 Serbs from their homes. The same radicalized groups burned and destroyed 35 churches of the Serbian Orthodox Church. The state leadership of Serbia and Montenegro monitored the situation in Kosovo and Metohija and was ready to engage the army with the task of creating the humanitarian corridor for the evacuation of Serbs from Kosovo and Metohija to Serbia. During the crisis, the state leadership of Serbia and Montenegro did not send the army to Kosovo and Metohija because KFOR units stopped the expulsion of Serbs and the destruction of the cultural heritage of Serbian people.

Keywords: Kosovo and Metohija; March pogrom; humanitarian corridor; Boris Tadić; Nebojša Ćović; 2004.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).